

110736

LEIF ALSTADHAUG

Fra Ånnersbakken Til Olympiatoppen

Mo Skilag 100 år
1896-1996

Et stykke nordnorsk ski- og kulturhistorie

Forfatteren Leif Alstadhaug er lektor, f. 1936. Han har skrevet flere lokalhistoriske bøker. I 10 år har han vært redaktør for Årbok for Rana. Han er en kjent venstrepolitiker i Nordland.

Skihistorien er på 311 sider.

Utgitt av Mo Skilag, 1996

J. Per Kristian Rygh

Mannen som skulle få så avgjørende positiv betydning for skisporten ikke bare i Rana, men i hele fylket, ja hele Nord-Norge, hadde sine genetiske og sosiale røtter i-Trøndelag. Hans tippoldefar på farssiden hadde vært bonde på garden Rygh i Overhalla nesten et halvt århundre fra 1751. Rygh var en av de største gardene i indre Namdalen. Ingen av den første Ryghbondens sønner overtok etter faren. Mange av deres etterkommere bar eller kom med tida til å ta slektsnavnet Rygh, slik også Mo Skilags formann fra 1920, Per Kristian Eilertsen.

Flere av forfedrene hadde ført et omflakkende liv, drevet handel, jordbruk og fiske både i Trøndelag og Nord-Norge. Per Kristian Ryghs far, Petter Christian Eilertsen, kombinerte også en tid gardsbruk med forretningsdrift før han etablerte seg som kolonialkjøpmann i Trondheim. Gjennom sin mor, Karen Olsdatter Meland, ættet Rygh til den kjente Rian-slekta i Børsa i Sør-Trøndelag.

Kjøpmannsfamilien i Trondheim fikk 8 barn. Av dem døde 4 som små. Mens eldste datter fortsatte kjøpmannskapet i hjembyen, valgte eneste gjenlevende sønn, Per Kristian, født 29.11. 1894 i Børsa, å reise til Kristiania etter at han hadde tatt examen artium. I 1914 ble han tatt opp på Krigsskolen og uteksaminert fra dens nederste avdeling året etter. Ganske straks begynte han å studere jus ved Universitetet, samtidig som han i studieåra hadde midlertidig jobb som journalist i Tidens Tegn (VG). Etter sigende var han nødt til å ta seg arbeid ved siden av studiene, fordi penger som var avsatt til det formål «gikk tapt». Etter fullført juridisk embetseksamen kom han så til Rana som «edsvoren fullmektig» ved Rana Sørenskriveri i august 1920. Et års tid seinere grunnla han egen sakførerforretning på Mo.

Han stiftet familie i byen da han giftet seg med Iris Kjær.

Per Kristian Eilertsen – heretter kalt Rygh – hadde altså vært på Mo bare 3 måneder da stedets skilag kåret ham som sin leder. Om ukjent med forholdene i Rana, kom Rygh slett ikke uforberedt til sitt lederverv. Selv var han en habil skiløper og hadde vunnet premier både i hopp og langrenn i krets- og distriktsstevner i Trøndelag. Mens han var i hovedstaden var han medlem av Studentenes IF, og i Trondheim hadde han vært med på å stifte idrettslaget Jarlen.

I det foregående er det dokumentert relativt inngående hvordan Rygh spilte sin reelle lederrolle i Mo Skilag gjennom 20 år. Kanskje er det grunn til å presisere at han i hele tidsrommet er den eneste fra Rana som øver innflytelse i hele det nordlandske idrettsmiljø, og at han også i Norges Skiforbund var en kapasitet man lyttet til.

På en rekke områder – flere av dem nær beslektet med idretten – satte Per Kristian Rygh tydelige, til dels varige merker etter seg i Rana-distriktet og på Helgeland. Sammen med Hans Meyer bidro han sterkt til gjenopplivingen av den døende Helgeland Turistforening i 1924. Fra da av og helt til 1942 er han foreningens formann. Han engasjerte seg like gjerne i hyttebygging og merking av turistløyper som i begeistret reklame for Helgelandsnaturen. Han skrev selv artikler om natur og kultur i landsdelen og redigerte og ytte bidrag til f.eks. den fine boka «Helgeland i tekst og bilder» fra 1927. I 1935 var han med i redaksjonskomitéen for den norske Turistforenings årbok. Som formann i Helgeland Turistforening var han på norsk side primus motor i gjennomføringen av det store grensestevnet da mellomriksveien.

mellom Norge og Sverige over Umbukta ble åpnet seinsommneren 1939.

Den svorne fotturisten Rygh krysset Helgeland på langs og tvers mer enn en gang – eller han kunne nøye seg med et par dagers sommertur på Svartisen. Rygh var ellers så rappfotet at han kunne tilbakelegge 100-meteren på 12 sekunder.

Med Ryghs bakgrunn blir en ikke overrasket over å finne ham som leder av den nyetablerte troppen av speidergutter på Mo i begynnelsen av 20-åra. Han arrangerte idrettskonkurranser – til og med noe så kontroversielt som kondisjonskrevende terrengløp – for guttene, og han dro på telttur sammen med dem. Da det en gang var nødvendig å sette i stand Englibakken på korteste varsel, mobiliserte han raskt og effektivt tenåringene til å gjøre jobben. I alle sine 22 år på Mo var Rygh meget engasjert i barne- og ungdomsarbeid.

Per Kristian Rygh var ingen sportsidiot. Hans interesse for kultur og intellektuelle sysler – framfor alt historie og litteratur – kom ikke bare til uttrykk gjennom hans utspill om skimuseum på Mo. Han var en av innbyderne til det møtet i Folkets hus på Mo som i november 1929 skapte Nord-Helgeland Museumsforening – en forløper for det seinere Rana Museums- og Historielag – og kom selvsagt med i det første styret. Rygh var etterspurt kåsør i lokalmiljøet – og naturligvis som 17. mai- og festtaler. Hans trang til å dikte kunne i de beste stunder slå ut i de vakreste vers. Fra 1921 til 1924 var den mangfoldige mannen redaktør av Mo-avisa Helgeland, hvor han foruten ordinær reportasjevirkosomhet også førte i pennen musikk- og bokomtaler med etter forholdene bra innsikt. Som redaktør ble han straks observatør til lokalpolitikkenes gjenvordigheter. Spranget over til å bli politisk aktør var ikke langt. Som avismann avslører Rygh seg som innbitt antikommunist. I 1924 inviterer han til stiftelse av et lokalt lag av Frisinnede Venstre – en meget konservativ avskalling av moderpartiet. Meningen var at dette skulle avløse Den frisinnede Velgerforening som hans forgjenger som skilagsformann, Einar Asla, hadde lagt grunnen til for 15 år siden. Det nye lokalpartiet ble bare en episode i Mos politiske historie – og forsvant i Høyres fold. Som alt påvist var det på borgerlig side – med et visst unntak for Venstre – en påfallende tendens til å danne såkalte «upolitiske» eller

borgerlige samlingslister ved lokalvalgene på Mo i 20- og 30-åra.

Som representant for disse noe udefinerbare politiske kreftene – hvor en forøvrig finner svært mange framtreddende skilagsfolk – kom Rygh til å sitte i Mo bystyre i tre perioder. Etter valget høsten 1931 blir han byens ordfører i 3 år (med Ola Grotnes som varaordfører). Foruten å inneha en rekke mindre kommunale verv var den travle Rygh bl.a. formann i styret for Helgelands Privatbank, som måtte avvikles etter kort tid, og han satt i ledelsen for Ildgrubfossen Kommunale Elektrisitetsverk. I 5 år fra 1937 var Rygh administrerende direktør for gruveselskapet AS Mineral på Mo.

Utvisomt likte Rygh å eksponere seg. Det gjorde han også som Thalias barn. Foruten å skrive og iscenesette revyer agerte han selv fra scenen. Som den «skuespiller» han også var, finnes han blant dem som i februar 1925 står bak en kulturell nyskaping på stedet, Mo Dramatiske Forening – med 36 medlemmer. Disse mellomkrigsåra synes forresten å ha vært ei grotid for den lokale amatørteaterkunsten.

Rygh var en glimrende taler – og skarp polemiker. Det finnes mange vitnemål om hans verbale ferdigheter. Fremdeles lever det mange i Rana som husker Ryghs retoriske evner, slik de f.eks. opplevde dem på det nettopp nevnte grensestevnet i 1939. Krig og krigsfare truet da kontinentet. Ryghs velvalgte ord om nordisk fredelig sameksistens satt lenge i minnet hos folk på begge sider av riksgrensa. Stående på grensesteinen foran 5000 mennesker uttalte han iflg. Västerbotten-Kurieren:

«En lång bilkaravan har i dag... färdas genom det vackra Tärna västerut mot gränsen. det var , Gud ske lov och tak, ingen kolonn av panserbilar, mitraljörer och kanoner, inga tanks med beväpnade män i sitt kölvatten. Som goda vänner har denna skara mött oss här. Vi gledjas i denna ofredens tid över att Sverige och Norge stå sida vid sida i verksamheten för fred mellan folken, för social och kulturell framgång för de båda länderna. Symbolen i dag för detta glädjande faktum är detta, att Sverige och Norge ej bygga fästningar utan i stället väg över gränsen i hele dess längd från söder till norr...»

Et lite gløtt inn i Ryghs idéverden, hans politiske og kulturelle grunnholdninger, finnes i et par av hans 17. mai-taler, eller i utkast til

slike.¹²⁾ I 1921, under inntrykk av sosialismens kraftige frammarsj nasjonalt som internasjonalt, sier han:

«Selv om alle våben blir tilintetgjort, vil de nationale følelser aldrig dø... Fædrelandskjærligheten vil altid vedbli at være drivkraften i den fredelige kappestrid med andre nationer paa det økonomiske og kulturelle området... Nasjonenes Forbund hadde ikke magtet og Socialismen hadde ikke magtet aa virkeliggjøre broderskapets idé. – Ikke en gang i sin midte. Og bolsjevismen, som nu i flere aar har hat anledning aa realisere sine principper i Europas største rike hadde heller ikke magtet det. Den er blitt et despoti, som regjerer ved vaabenmagt mere brutalt og hensynsløst end selv Zahrdømmet.»

Med adresse til kommunister og sosialister, som han hevdet, i 17.mai så sjåvinismens og forsvarsgalskapens dag, en dag for overklassen og 1, mais antipode, var Rygh overbevist om at nasjonalfølelsen på ingen måte stengte for internasjonalisme og solidaritetsfølelse. 6 år seinere – under gjeldskrise, stigende arbeidsløshet og som tilskuer til den lokale kampen mot den svarteste nød – er Rygh hardere i tonen, og kritikken mot systemet påfallende skarp. (Moderne 17-mai taler er jo for rene barnepraten å regne i forhold til det som en gang ble sagt fra landets talerstoler på nasjonaldagen):

«Politisk er vort land vandstyret. Hvor er samholdet til løsning av de store og krævende opgaver? Hvor er rikstanken, enigheten, offerviljen og høisindet?»

Partikjevlet raader grunden. Partipisken svinges haardhaendt og despotisk. Ikke bare i de revolutionære partier som aapent vedkjenner sig at hensigten helliger midlet, men ogsaa i de borgerlige partier hvor hensynet til land og folk skulde være det sterkeste bindeled. Den personlige mening, individualiteten, som altid skulde være os en borgen hos retsindede og kloke mænd for at altid gjælde landets og folkets gavn, den merker vi saare litet til. De snevre partiinteresser, distriktsinteresser, kompromisserne, akkorderne hindrer den saklige behandling av de store livssaker for landet og folket.

¹²⁾ Kladd til et par 17.-mai-taler finnes i restene av Per Kristian Ryghs privatarkiv, velvilligst utlånt av Thomas Rygh, Mo.

Parlamentarismen er blitt noget næsten komisk noget, og vort storting, denne forsamling av landets kaarne som skulde repræsentere klokskapen, fremgangen, makten, ledelsen, er blitt en snakkesalig forsamling som – ja tænk – kan drøfte i timevis om hvorvidt en repræsentants utsagn om at han har avsky for levebrødspolitikerne er usømmelig tale, mens det i et andet øieblik praktisk talt stilltiende finder sig i at der i forsamlingens egen midte opfordres til lovbrud og voldshandlinger.»

I sin kritikk av det han oppfattet som handlingslammelse i politikken, manglet ikke Rygh meningsfeller verken i Rana eller andre steder. Likevel skiller Rygh seg fra mange røster fra samtida ved å sette lit til en klippefast tro på at hindere er til å forseres, ikke til å snuble i. Hans innsats i Mo Skilag var nettopp tuftet på en slik ukuelig framtidstro. I politikken var oppgaven av større dimensjoner. Verken Rygh eller andre ordførere i mellomkrigstidas Rana hadde muligheter til å løse de fundamentale problemer som lå til grunn for tidens sosiale og politiske krise. I sin tiltredelsestale som ordfører på Mo ved bystyrets åpning i januar 1932 advarer Rygh mot den sløve resignasjonen:

«Men la ikke alle de vanskeligheter vi øyner gjøre oss til for store pessimister. La ikke svartsynet ha overtaket. Selvoppgivelse er ikke drivkraft, men det motsatte. Haap om bedring – hvor skralt den enn er – gir alltid styrke. Og ennu en gang må troen paa det gode kunne flytte bjerge.»

Som det store norske forbilde, Fridtjof Nansen, kan Rygh plasseres i en særegen norsk politisk og kulturell tradisjon som går tilbake til tida omkring 1905. I den er det patriotisk sinnede individ som står over og utenfor partipolitikken uendelige og nytteløse krangel idealet – både som samfunnsborger og leder.

I sin mangesidige virksomhet var Rygh saksrettet og meget resultatorientert, preget av juristens rasjonalitet. En personlighet har mange fasetter og dype bevissthetsslag. Her skal det slett ikke gjøres noe forsøk på å analysere Ryghs legning og lynne. Men han avslører gang på gang – både i være- og uttryksmåte – at bak logikeren brant det meget sterke følelser. De gir seg først og fremst til kjenne i en nesten ekstatisk naturtilbedelse, parret med romantisk hjemstavns- og nasjonalfølelse. Natur- og nasjonalromatikerens Rygh lar seg konkret